

Тернопільська обласна рада
Управління освіти і науки Тернопільської обласної державної адміністрації
Фаховий коледж Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії
ім. Тараса Шевченка

Циклова комісія психолого-педагогічних дисциплін та дошкільних методик

ЗАТВЕРДЖУЮ
Заступник директора
з навчально-виховної роботи
Лариса РАЦ
« 30 » 20 22 року

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Історія педагогіки

Освітньо-професійний ступінь **фаховий молодший бакалавр**
Галузь знань **01 Освіта / Педагогіка**
Спеціальність **014.13 Середня освіта (Музичне мистецтво)**
Освітньо-професійна програма **Середня освіта (Музичне мистецтво)**

Цибульська О. М. Історія педагогіки: робоча програма навчальної дисципліни для здобувачів фахової передвищої освіти з галузі знань 01 Освіта / Педагогіка за спеціальністю 014.13 Середня освіта (Музичне мистецтво). Кременець, 2022. 14 с.

Розробник:

Цибульська Ольга Миколаївна – викладач циклової комісії психолого-педагогічних дисциплін та дошкільних методик Фахового коледжу КОГПА ім. Тараса Шевченка.

Робоча програма затверджена на засіданні циклової комісії психолого-педагогічних дисциплін та дошкільних методик

Протокол від «31» серпня 2022 р. № 1

Голова циклової комісії

Людмила БОГУТА

1. Вступ

У системі підготовки педагогічних кадрів історія педагогіки як навчальна дисципліна нарівні з педагогікою займає провідне місце. Вона відіграє важливу роль у професійній підготовці вчителя. Засвоєння педагогічної спадщини минулого розширює кругозір, підвищує загальну педагогічну культуру, дієво впливає на розвиток педагогічних здібностей майбутніх спеціалістів, вчить творчо використовувати засвоєні знання в практичній педагогічній діяльності.

Вивчення історії педагогіки сприяє розумінню студентами еволюції педагогічної думки, ознайомленню з практичною діяльністю та педагогічною творчістю визначних мислителів різних епох, їх прагненням утверджувати нове й прогресивне в галузі виховання підростаючих поколінь.

Програма «Історія педагогіки» складена для навчання здобувачів освітньо-професійного ступеня «фаховий молодший бакалавр» відповідно до освітньо-професійної програми Середня освіта (Музичне мистецтво) з галузі знань 01 Освіта/Педагогіка за спеціальністю 014 Середня освіта (Музичне мистецтво).

2. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, освітньо-професійна програма, освітньо-професійний ступінь	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	
Кількість кредитів ECTS: 2	Галузь знань 01 Освіта	Нормативна	
Змістових модулів – 2	Спеціальність 014 Середня освіта (Музичне мистецтво)		
Загальна кількість годин – 60	Освітньо-професійна програма Середня освіта (Музичне мистецтво)	Рік підготовки:	
		2-й	
		Семестр	
		3-й	
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 2 самостійної роботи здобувача освіта – 2	Освітньо-професійний ступінь: фаховий молодший бакалавр	Лекції	
		22 год.	
		Практичні	
		10 год.	
		Самостійна робота	
		28 год.	
		Вид контролю: залік – 3-й семестр	

Примітка. Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної і індивідуальної роботи становить 57 % / 43 %.

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Метою навчальної дисципліни є вивчити ретроспективне ставлення та розвиток освітніх і виховних систем від найдревніших часів і до сьогодення.

Основні завдання курсу:

- формування у студентів уявлень, щодо передумов, факторів, тенденцій розвитку світового історико-педагогічного процесу, про його єдність та багатогранність, а також про джерела та методи вивчення й розуміння педагогічних феноменів минулого;
- озброєння майбутніх учителів методом конкретно-історичного аналізу педагогічних явищ і фактів;
- вироблення уміння критичного ставлення до творчого використання педагогічної спадщини минулого;
- формування у студентів системи педагогічних цінностей, уміння свідомо орієнтуватися в різних підходах до постановки мети та організації освіти, ідентифікувати їх з конкретними педагогічними традиціями;
- формування у студентів інтересу до інших педагогічних культур.

У результаті вивчення навчальної дисципліни у здобувачів фахової передвищої освіти повинні бути сформовані такі **компетентності**:

ЗК2 Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.

ЗК6 Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.

ЗК7 Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.

СК2 Здатність до використання предметних знань в освітньому процесі.

СК3 Здатність до інтеграції предметних знань з різних освітніх галузей.

Програмні результати навчання

Нормативний зміст вивчення здобувачами фахової передвищої освіти навчальної дисципліни «Історія педагогіки» сформульований у таких програмних результатах навчання:

РН3 Аналізувати можливості професійного розвитку з урахуванням умов педагогічної діяльності та індивідуальних запитів і потреб.

РН4 Враховувати вікові особливості учнів в освітньому процесі для забезпечення його ефективності.

РН5 Забезпечувати досягнення результатів навчання, визначених Державними стандартами освіти та типовими освітніми програмами.

РН6 Застосовувати міжпредметні зв'язки та інтеграцію змісту різних освітніх галузей в освітньому середовищі.

РН8 Сприяти формуванню мотивації учнів до навчання.

РН13 Формувати в учнів здатність до конструктивної міжособистісної взаємодії.

3. Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Історія педагогіки зарубіжних країн з давніх часів до сучасності.

Тема 1. Предмет і завдання курсу «Історія педагогіки». Виховання у первісному суспільстві.

Предмет, завдання, значення та структура курсу історії педагогіки.

Джерела та методи дослідження історичної педагогіки.

Характеристика основних теорій походження виховання. Особливості виховання на різних етапах розвитку первіснообщинного ладу. Виникнення організованих форм виховання. Первісні виховні інституції: рід, плем'я.

Перші в історії виховні заклади. Поява писемності. Піктографічне письмо. Передумови й процес виокремлення виховання в особливу форму суспільної діяльності. Проблема відокремлення розумового виховання від фізичної праці.

Виховання і навчання в державах Стародавнього Сходу (Шумер, Єгипет, Індія, Китай).

Системи виховання і навчання у державах Стародавньої Греції. Зародження педагогічної теорії у філософських вченнях античних мислителів: Сократа, Платона, Арістотеля, Демокріта.

Виховання і школа в стародавньому Римі. Питання виховання та навчання в творах М. Ф. Квінтіліана.

Тема 2. Розвиток шкільництва і педагогічних ідей у Середньовічній Європі в епоху Відродження та Реформації.

Наука і освіта Середньовіччя. Особливості освітньо-виховної практики: церковні школи, міські школи, лицарське виховання, педагогічна теорія.

Схоластика як філософська течія. Виникнення і розвиток університетів.

Школа і педагогічна думка епохи Відродження. Педагоги-гуманісти: Вітторіно да Фельтре, Франсуа Рабле, Мішель Монтень, Еразм Роттердамський. Ідея гармонійного виховання. Впровадження наочності в навчання.

Томас Мор і Томазо Кампанелла про зв'язок мети і змісту виховання з соціальним устроєм суспільства. Проблема поєднання навчання з працею. Роль наочності у навчанні і вихованні дітей.

Освітні ідеї епохи Реформації. Практична і теоретична педагогіка епохи Реформації: Вольфганг Ратке, Філіпп Меланхтон, Іоганн Штурм.

Життя, педагогічна діяльність і світоглядні основи педагогіки Я. Коменського. Загальна мета і завдання виховання.

«Велика дидактика» – теоретичне обґрунтування педагогіки нового часу.

Принцип природовідповідності та народності виховання.

Вчення про школу. Принцип побудови системи шкільної освіти. Вікова періодизація розвитку дітей. Структура навчальних закладів, зміст освіти в них та вимоги до організації їх діяльності.

Класно-урочна організація шкільного навчання Я. Коменського. Дисципліна в школі. Вимоги до уроку.

Я. Коменський про вчителя і вимоги до нього. Моральне і релігійне виховання. Проблема підручника і вимоги до нього. Підручники складені Я. Коменським.

Тема 3. Шкільництво та педагогічна думка у Європі XVII - XIX століття.

Стан народної освіти в Англії. Критичне ставлення до нього передових діячів. Педагогічні погляди Джона Локка: Характеристика французького просвітництва. Педагогічні ідеї К. Гельвеція, Д. Дідро.

Ж.-Ж. Руссо про природне і вільне виховання. Періодизація життя дитини і особливості виховання і навчання в кожному з вікових періодів. Ж.-Ж. Руссо про виховання дівчат. Розвиток педагогічного вчення Ж.-Ж. Руссо в Німеччині. Філантропізм і неогуманізм.

Шкільництво в Швейцарії. Практична і теоретична діяльність Й. Песталоцці в галузі виховання. Ідеї розвиваючого і виховуючого навчання, теорія елементарної освіти. Вклад Й. Песталоцці в розробку дидактики і методики початкового навчання. Практична і теоретична педагогіка Й. Песталоцці в оцінці К. Ушинського.

Педагогічна теорія І. Гербарта. Філософсько-психологічне обґрунтування педагогіки. Мета виховання і шляхи її досягнення. Ідея виховуючого навчання. Проблема підготовки вчителя.

Практична і теоретична педагогічна діяльність А. Дістервега.

Принципи виховання, правила навчання. Проблема функцій навчання. Вимоги до вчителя і його підготовки. Проблеми педагогіки в соціальному вченні Ш. Фур'є

Тема 4. Реформаторська педагогіка зарубіжних країн кінця XIX - початку XX століття.

Нові тенденції у педагогічній теорії і практиці зарубіжних країн кінця XIX – початку XX століття. Школа у провідних державах світу кінця XIX – початку XX століття. Педагогічний традиціоналізм. Основні наукові напрямки зарубіжної реформаторської педагогіки кінця XIX – початку XX століття і їх характеристика.

Педагогіка позитивізму. Педагогічні погляди Г. Спенсера. Вчення про види людської діяльності і завдання виховання. Спенсер про розумове, моральне і фізичне виховання.

Педагогіка «вільного виховання». Педагогічні ідеї Е. Кей, Г. Шаррельмана, М. Монтессорі. Експериментальна педагогіка та її представники.

Зародження педології – наукового дитинознавства. Прагматична педагогіка. Педагогічні ідеї Дж. Дьюї.

Теорія «громадянського виховання» і «трудової школи» Г. Кершенштейна. Педагогіка «нового виховання» і «нових шкіл».

Змістовий модуль 2. Історія виховання, школи і педагогічної теорії в Україні з давніх часів до сучасності.

Тема 5. Виховання, школа і педагогічна думка в Україні з давніх часів по XVII століття.

Виховання і навчання дітей в дохристиянський період. Зародження писемності в праукраїнців. Язичницькі навчальні заклади.

Розвиток писемності і освіти у Київській Русі після прийняття християнства. Типи навчальних закладів.

Зміст і методика навчання та виховання учнівської молоді в існуючих навчальних закладах.

Основні пам'ятки педагогічної літератури Київської Русі: перекладні та оригінальні. Українські культурно-освітні осередки. Острозька православна школа (академія) та її роль у розвитку національного шкільництва.

Виникнення та діяльність українських братств і братських шкіл. Організація, зміст і методика навчання в братських школах. Роль архімандрита Києво-Печерської лаври Петра Могили в заснуванні Лаврської школи і її об'єднанні із братською школою.

Вклад Києво-Могилянської академії в розвиток просвіти і культури на Україні. Організація, зміст і методика навчання в Києво-Могилянській академії.

Освіта за часів козаччини. Українське книгодрукування, його роль у розвитку науки, культури та освіти.

Тема 6: Розвиток освіти та педагогічної думки в Україні у XVIII столітті.

Вплив Києво-Могилянської академії на розвиток українського шкільництва. Школи Лівобережної України. Освітня політика російських колонізаторів. Статут народних училищ 1786 р на Лівобережній Україні. Денаціоналізація освітньої справи.

Освітня політика Польщі на Правобережній та Західній Україні. Єзуїтські, василіанські школи, Львівський університет як осередок денаціоналізації.

Педагогічна думка України XVIII ст. Педагогічні ідеї Ф. Прокоповича.

Освітня діяльність і педагогічні погляди Г. Сковороди: ідея народного і природного виховання, гармонійне виховання особистості, дидактичне вчення.

Тема 7. Освіта, школа та педагогічна думка в Україні у XIX століття.

Освіта і педагогічна думка України в першу половину XIX ст..

Характеристика шкільництва і педагогічної думки підросійської України: Кременецький ліцей, Харківський і Київський університети.

Педагогічні ідеї І. Котляревського. Започаткування літератури українською народною мовою в Східній Україні. Ідея національної школи в програмних документах Кирило-Мефодіївського братства.

Характеристика освіти і педагогіки півавстрійської України. Культурно-освітня діяльність членів «Руської трійці». Започаткування літератури українською народною мовою в Західній Україні.

Педагогічні ідеї Т. Шевченка: критика станової системи освіти, ідея національної школи, вимога загального навчання, проблема чинників формування людської особистості і освітнього ідеалу, сімейне виховання, ставлення до недільних шкіл.

Освітня діяльність і педагогічні погляди О. Духновича. Його думки про мету і завдання виховання, дидактичне вчення і навчальні книги, виховання дітей в сім'ї, вимоги до вчителя.

Просвітницька діяльність і педагогічні ідеї Ю. Федьковича. Боротьба за національну школу на Буковині.

Практична і теоретична педагогічна діяльність К. Ушинського. Ідея народності виховання, загального рідномовного навчання. Дидактичні погляди, навчальні книги К. Ушинського. Проблема гармонійного розвитку і виховання особистості. Основи теорії дошкільного виховання дітей, розроблені К.Д. Ушинським. Думки про вчителя і його підготовку.

Освіта і педагогіка України другої половини XIX ст..

Характеристика освітньої справи в підросійській Україні. Шкільні реформи. Колегія Павла Галагана. Поглиблення русифікації. Боротьба за національну школу. Недільні школи, їх роль у боротьбі з неписьменністю.

Характеристика шкільництва південно-західної України. Освітня роль товариства «Просвіта», Народних будинків, Педагогічного товариства, Літературного товариства ім. Шевченка, молодіжних товариств.

Педагогічна думка України II пол.. XIX ст. Педагогічні ідеї П. Куліша, М. Корфа, Х. Алчевської, Б. Грінченка, Л. Українки, М. Коцюбинського, І. Франка.

Тема 8. Особливості розвитку освіти та педагогічної думки України у XX століття.

Перебудова народної освіти в умовах автономії та незалежної Української держави. Боротьба освітян, студентів, учнівської молоді за культурно-освітнє відродження України. Націоналізація існуючих, відкриття нових рідномовних шкіл. Заснування української академії наук (УАН). Педагогічна діяльність та освітньо-виховні погляди С. Русової. Її вклад у становленні української дошкільної педагогіки. Концепція національної школи.

Національно-патріотична освітня діяльність Г. Ващенка. Національний освітньо-виховний ідеал. Обґрунтування української освітньої системи.

Уніфікація системи народної освіти у 30-ті роки. Перехід до загального обов'язкового початкового навчання.

Особливості роботи шкіл України у воєнних умовах. Запровадження: «Правил для учнів», цифрового п'ятибального оцінювання, обов'язкового навчання з семи років.

Відбудова і розвиток шкільної системи в післявоєнний період. Перехід до загальної обов'язкової семирічної, восьмирічної і середньої освіти.

Життя і педагогічна діяльність А. Макаренка. Новаторство в навчальній та виховній діяльності, його узагальнення в педагогічній творчості. Трудове виховання та поєднання навчання з продуктивною працею учнів у його діяльності. Проблема сімейного виховання в творах А. Макаренка.

Життя і педагогічна діяльність В. Сухомлинського. Новаторство в практичній та теоретичній педагогічній творчості. Народність, гуманізм і демократизм педагогіки В. Сухомлинського.

В. Сухомлинський про всебічний розвиток особистості, виховання колективізму, самовиховання, родинне виховання дітей. В. Сухомлинський про значення педагогічної професії і вимоги до вчителя.

4. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин					
	денна форма					
	усього	у тому числі				
лекц.		сем.	практ.	лаб.	с. р.	
Змістовий модуль 1. Історія педагогіки зарубіжних країн з давніх часів до сучасності.						
ТЕМА 1. Предмет і завдання курсу «Історія педагогіки». Виховання у первісному суспільстві.	5	2		-		3
ТЕМА 2. Розвиток шкільництва і педагогічних ідей у Середньовічній Європі в епоху Відродження та Реформації.	9	4		2		3
ТЕМА 3. Шкільництво та педагогічна думка у Європі XVII - XIX століття.	5	2		-		3
ТЕМА 4. Реформаторська педагогіка зарубіжних країн кінця XIX - початку XX століття.	9	4		2		3
Разом за змістовим модулем 1.	28	12		4		12
Змістовий модуль 2. Історія виховання, школи і педагогічної теорії в Україні з давніх часів до сучасності.						
ТЕМА 5. Виховання, школа і педагогічна думка в Україні з давніх часів по XVII століття.	7	2		1		4
ТЕМА 6: Розвиток освіти та педагогічної думки в Україні у XVIII столітті.	7	2		1		4
ТЕМА 7. Освіта, школа та педагогічна думка в Україні у XIX століття.	8	2		2		4
ТЕМА 8. Особливості розвитку освіти та педагогічної думки України у XX століття.	10	4		2		4

Разом за змістовим модулем 2.	32	10		6		16
Разом годин за навчальним планом:	60	22		10		28

5. Теми семінарських (практичних) занять

№ з/п	Назва теми	Кількість Годин
1.	Ян Амос Коменський - засновник педагогіки нового часу	2
2.	Педагогічні погляди видатних мислителів зарубіжжя (XIX - XX століття)	2
3.	Розвиток нації, школи та педагогіки в епоху українського Відродження	2
4.	Педагогічна теорія К. Ушинського	2
5.	Педагогічна система та практична діяльність А. Макаренка і В. Сухомлинського	2
	Разом:	10

6. Завдання для самостійної роботи

№ з/п	Зміст завдання	Кількість годин
1.	Підготувати повідомлення на такі теми: Загальні тенденції виховних систем в середньовіччі (порівняльний аналіз) Традиційні засади виховання селянських дітей у Середньовіччі. Прогресивні виховні тенденції у педагогіці епохи Відродження	3 3 3
2.	На основі педагогічного роману «Еміль, або Про виховання», проаналізувати концепцію природного виховання Ж.-Ж Руссо.	4
3.	Зробити виписки з праці Й. Песталоцці «Як Гертруда вчить своїх дітей». Виокремити ідеї, які актуальні для сучасної вітчизняної педагогіки.	5
4.	Опрацювавши педагогічні твори Б.Грінченка, зробити порівняльний аналіз його поглядів на мету, зміст, форми і методи навчання та виховання дітей та підходами на означену проблему у педагогів реформаторів.	4
5.	Зробити виписки із праці С. Сірополка «Завдання нової школи» щодо становлення національної системи освіти.	6
6.	Разом:	28

Критерії оцінювання навчальних досягнень здобувачів фахової передвищої освіти під час самостійної роботи на семінарських (практичних) заняттях

1-2 бали – здобувач фахової передвищої освіти володіє елементарними теоретичними знаннями, його відповіді правильні, але недостатньо осмислені; завдання для самостійної роботи виконує на низькому рівні, з неточностями.

3 бали – здобувач фахової передвищої освіти на середньому рівні володіє теоретичними знаннями, його відповіді повні, але з деякими неточностями; здатний до виконання практичних завдань, однак не в повному обсязі, з помилками.

4 бали – здобувач фахової передвищої освіти володіє системними знаннями та здатністю до їх практичного застосування; правильно або з незначними помилками та в повному обсязі виконує практичні завдання.

5 балів – здобувач фахової передвищої освіти на високому рівні володіє теоретичними знаннями та здатний до їх творчого практичного використання; правильно виконує практичні завдання; активно працює над підвищенням рівня своєї професійної компетентності.

7. Методи навчання

1. Методи організації та здійснення навчально-пізнавальної діяльності: лекція (лекція-інформація, проблемна лекція, лекція-дискусія, лекція-демонстрація, лекція-візуалізація), практичні заняття, бесіда, розповідь, практичні та дослідні роботи, самостійна робота, спостереження, аналіз, синтез, індукція, дедукція, узагальнення, метод проєктів, тощо.

2. Методи стимулювання і мотивації навчально-пізнавальної діяльності: стимулювання обов'язку і відповідальності у навчанні, опора на життєвий і професійний досвід здобувачів, створення відчуття успіху у навчанні.

8. Методи контролю

Поточний контроль: усне опитування, контрольні роботи, поточне тестування, оцінка за навчальний проєкт (реферативне повідомлення).

Підсумковий контроль: залік у 3-ому семестрі.

9. Критерії оцінювання навчальних досягнень здобувачів фахової передвищої освіти з навчальної дисципліни «Історія педагогіки»

Оцінка «5», «відмінно» – виставляється за глибокі знання навчального матеріалу, що міститься в основних і додаткових рекомендованих літературних джерелах, вміння аналізувати явища, які вивчаються, у їх взаємозв'язку і розвитку, чітко, лаконічно, логічно послідовно відповідати на поставлені питання, вміння застосовувати теоретичні положення на практиці.

Оцінка «4», «добре» – виставляється за міцні знання навчального матеріалу, включаючи аргументовані відповіді на поставлені питання, вміння застосовувати теоретичні положення на практиці; під час відповіді студент допускає деякі неточності або відповідає не повно за умови, що принципові моменти питання

розкриті правильно, а при розв'язанні практичного завдання допущені лише незначні неточності.

Оцінка «3», «задовільно» – виставляється за наявність у відповіді декількох суттєвих неточностей, нечіткість і неповноту відповіді. При розв'язанні практичного завдання допущені помилки і порушена логіка, що вплинуло на результат і правильність висновків.

Оцінка «2», «незадовільно» – виставляється за незнання значної частини навчального матеріалу, суттєві помилки у відповідях на питання, невміння застосувати теоретичні положення при виконанні практичних завдань.

10. Методичне забезпечення

Навчально-методичне забезпечення, періодичні видання, методичні посібники, мультимедійні презентації за змістом тем, конспекти лекцій, методичні розробки семінарських занять, тести.

11. Рекомендована література

Основна

1. Завгородня Т. К., Прокопів Л. М., Стражнікова І. В. Історія педагогіки : навчально-методичний посібник. Івано-Франківськ, 2014. 160 с.
2. Зайченко І. В. Історія педагогіки. Книга І. Історія зарубіжної педагогіки Навчальний посібник. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2010. 624 с.
3. Зайченко І. В. Історія педагогіки. У двох книгах. Книга 2. Школа, освіта і педагогічна думка в Україні. Навч. посібник для студ. Вищих навч. закладів. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2010. 1032 с.
4. Задорожна-Княгницька Історія педагогіки : навчальний посібник для студентів ЗВО. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2020. 364 с.
5. Левківський М. В. Історія педагогіки : Навч.-метод. посібник. Вид. 4-те. Київ : Центр учбової літератури, 2011. 190 с.
6. Левківський М. В., Пащенко Д. І. Історія педагогіки : підручник. Київ : Центр учбової літератури, 2016. 380 с.
7. Лузан Г. П., Васюк О. В. Історія педагогіки та освіти: Навчальний посібник. 2-ге вид., доп. і перероб. Київ : ДАКККіМ, 2010. 296 с.
8. Мосіяшенко В. А., Задорожна Л. В., Курок О. І. Історія педагогіки України в особах: Навчальний посібник. Видання 2-ге. Суми : ВТД «Університетська книга», 2015. 260 с.
9. Скільський Д. Історія зарубіжної педагогіки : посіб. Київ : Смолоскип, 2011. 376 с.
10. Скільський Д. М. Історія української педагогіки : ілюстр. навч. посіб. Тернопіль: Навчальна книга. Богдан, 2012. 340 с.

Допоміжна

1. Демченко О. П. Практикум з історії педагогіки : навч.-метод. посіб. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2012. 432 с.
2. Кравцова Т. О. Основні тенденції вивчення дитини у творчості

представників вітчизняної педології початку ХХ століття. URL : http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Nz_p/Ped/2009_87/stattyZ24.pdf (дата звернення : 20.08.2022 р.).

3. Науковці України ХХ - ХХІ століть: метабібліографія / Ін-т енциклопед. дослідж. НАНУ країни; [уклад.: М. Г. Железняк, Л. М. Гутник, Т. А. Галькевич]. Київ : Академперіодика НАН України, 2010. 475 с

4. Петренко Н. В., Золотухіна С. Т. Культурно-освітня спадщина вчених Слобожанщини другої половини ХІХ - початку ХХ століття (історико- педагогічний аспект): монографія. Харків: ХДУХТ, 2010. 186 с.

Інформаційні ресурси

1. Видатні педагоги України та світу : інформ.-бібліогр. ресурс / наук, керівник проекту Л. Д. Березівська. Електрон, текст, дані. Київ, [2008-2015]. URL : http://www.dnpgov.ua/scientific_information_work/suhomlynskiy/7PHPSESSI?B=d5af285744d2e79231fff63baf262ada.

2. Електронна бібліотека з педагогіки. URL : <http://nenaidesh.ru/>.

3. Електронний архів творів А. С. Макаренка. URL : <http://www.makarenko.edu.ru/biblio.htm>.

4. Бібліотека ім. О. Сухомлинського. URL : <http://www.dnpgov.ua/>.

5. Львівська обласна науково-педагогічна бібліотека. URL : <http://www.lonpb.com.ua/>.

6. Національна бібліотека імені В. І. Вернадського. URL : <http://nbuv.gov.ua>.

7. Науково-педагогічна бібліотека м. Миколаєва. URL : <http://www.library.mk.ua/>.